

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ה

תשע"ב

חומר 394

תפילת העמידה – דעת

היינו יכולים להתפלל ולבקש. נקודת המוצא היא להבין שיש בנו דעת, והיא מתנת אלוה. הכרה זו טומנת בחובה מסר חינוכי כפול. מחד גיסא, אם פוגשים אנו תלמיד או אדם המתקשה בהבנה ושיכולות החשיבה שלו חלשות, אל לנו לכעוס או להדביק לו תוויות. זו המנה שהקב"ה העניק לנו ומנקודת מוצא זו עליו לבנות ולהיבנות. מאידך גיסא, אם יש אדם או תלמיד המצטיינים ביכולות החשיבה אל להם להתפאר. עלינו לזכור כי יכולות החשיבה שלנו הן מתנת ה' ולא דבר המעיד על פועלנו ועל עמלנו. שני מסרים חשובים אלו עולים מהפתיחה הייחודית של הברכה, שאינה בקשה אלא הכרה במציאות ובמכוננה, "אתה חונן לאדם דעת".

זאת ועוד, חכמה יש הרבה בעולם. ניתן לנצלה להיטיב אך גם חלילה להרע. על כן אין אנו מבקשים רק "חננו חכמה בינה ודעת" אלא מקפידים להדגיש "חננו מאתך חכמה בינה ודעת". מבקשים אנו שכל המגיע מאת ה' ואשר בע"ה יסייע בקידום הקדושה בעולם (אותה קדושה שאליה התייחסנו בברכה הקודמת).

את עצם הבחירה לפתוח את ברכות הבקשות האמצעיות בברכת הדעת ניתן להבין בשני אופנים משלימים. אפשרות ראשונה היא להבין כי ללא דעה לא ניתן כלל לזהות צרכים ולהתפלל עליהם. לפי זה, הבקשה עוסקת בתנאי יסוד מציע מרחק מכוחו ניתן לגשת לשאר הברכות. פירוש אחר מציע מרחק הראייה זצ"ל (עולת ראייה, חלק א, עמוד רעג). לדברי הרב קוק, אדם העסוק בקודש עוסק בכך בצורה מרוממת ונעלה, אך אדם העסוק בענייני חול עלול לעשות כן בצורה רדודה באופן שנועד לקדם רק את צרכיו החומריים. דווקא משום כך יש צורך לבקש על הדעה לפני שניגשים לברכות החול, ולבקש דעה שתסייע לנו לעסוק בחפצי הארץ מתוך מבט של שמים. כלומר בניגוד לפירוש הראשון, אין כאן רק תנאי המאפשר את יתר הברכות, אלא נקודת הזנק המשנה את ייעודן של שאר הברכות ומחברת את החול אל הקודש.

סוף דבר, מה שמייחד אותנו משאר יצורי חיים זו הדעה. היא המחלצת אותנו מקומת חיים של אינסטינקט. רק בעל דעה יכול להיות מוסרי או אידאליסט, לחלום על משפחתו ועל עמו ולעבוד את אלוהיו מתוך תודעה. תפילתנו למי שחונן לאדם דעת שנוכה להשתמש בדעה שהוא נותן לנו – לתשובה אישית שתתקבל תמיד מאת מי שהוא "חננו המרבה לסלוח". מכוח תשובה הנעשית בדעה נזכה בע"ה להיות ראויים למילוי שאר הברכות והבקשות וישמעע במהרה "שופר גדול לחירותנו".

הרב יונה גודמן
ראש תחום חינוך אמוני

ברכות "הבקשות" ודעה בראשן

ברכת הדעת פותחת את החלק בתפילת שמונה עשרה המכונה "ברכות אמצעיות". לאחר ברכות השבח הנאמרות בכל תפילות השנה (כולל בשבתות ובחגים) אנו עוברים לחטיבה ייחודית של ברכות הנאמרות רק בימי חול. חטיבה זו מורכבת מבקשות שונות של האדם המכוונות בלשונו של הירושלמי "צרכן של בריות" (ירושלמי, ברכות יז). הבקשות עצמן מחולקות לשתי מחציות: מחציתן הראשונה הן בקשות אישיות של הפרט על צרכיו (בריאות, פרנסה וכן הלאה), ומחציתן השנייה בקשות שלו על האומה (קיבוץ גלויות, בניין ירושלים וכן הלאה). מורים המלמדים תפילה אוהבים להראות כיצד הבקשות הכלולות בחטיבה זו של ברכות שמונה עשרה כוללות את כל צרכיו של האדם. הם מבקשים מהתלמידים לכתוב באופן עצמאי על פתק דבר שהם היו רוצים "להתפלל עליו" ולבקשו מהקב"ה, ולאחר מכן מנסים להראות לתלמידים כי הדבר כבר כלול בברכות אלו של שמונה עשרה, שהן תמצית שאיפותיו של האדם. בלשונו של רמב"ם: "אמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים, שהן כמו 'אבות' לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן" (הלכות תפלה ונשיאת כפים א, ד). לדבריו, הסיבה היחידה שניסחו לאדם את בקשותיו ולא הותירו אותם לניסוחיו האישיים היא "כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפילת אלו העילגים תפילה שלימה כתפילת בעלי הלשון הצחה" (שם).

בראש כל הבקשות האישיות הנאמרות בימי חול ניצבת ברכת הדעת. בלשונו של ר' אמי "גדולה דעה שנתנה בתחילת ברכה של חול" (ברכות לג ע"א). הרבה ניתן ללבו בברכה זו, החל מההבדל בין פרטי בקשותיה (מה בין חכמה, בינה ודעת), המשך במשמעות ההבדל בין נוסח אשכנז ("חננו מאתך דעה בינה והשכל") לנוסח ספרד ("חננו מאתך חכמה בינה ודעת") וכלה בהבדל בין "אדם" ל"אנוש" ובשאלה מדוע הראשון זוכה לדעת והשני לבינה. ברשימה קצרה זו נתמקד בכמה נקודות מבוא ונותיר את המשך העיון ללומד (ולמתפלל) החרוץ. ישעיהו הנביא כבר אמר "ולבבו יבין ושב ורפא לו" (ישעיהו ו, י) וכמבנה הפסוק כן סדר שלוש הברכות הראשונות שבבקשות: "אתה חונן", "השיבנו אבינו לתורתך [...] סלח לנו אבינו כי חטאנו" ו"רפאנו". מעניין להשוות את פתיחת שאר הברכות הנפתחות תמיד בבקשה ("השיבנו", "סלח לנו", "רפאנו") לברכה ייחודית זו הנפתחת בקביעה עובדתית: "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה". רק לאחר קביעה זאת מגיעה הבקשה "חננו מאתך חכמה בינה ודעת". ייתכן שהדבר מלמד כי ללא הדעת שקיבלנו ממנו יתברך, לא

"פה צריך שעם ישראל יאמינו ביי"

יצאת מצרים. קבוצה גדולה של עבדים, עם שזה עתה נולד, נס על נפשו כשלפתע נתקלים הם בים גדול. מלפניהם הים ומאחוריהם מעבידיהם המצרים אשר מאיימים להרגם. מה יעשו? לאן ינסו? הרב מנחם מנשה כותב בספרו "אהבת חיים":

ראה הקב"ה שאין אפשרות לישראל לעבור את הים, אמר למשה פה צריך שישראל יאמינו בי [...] יכנסו לתוך הים שתהיה בליבם אמונה שאני מושיעם. באותו רגע קפץ תוך הים נחשון בן עמינדב בראשונה ובאו מים עד גרונו, ופעולה זו של נחשון הפכה מידת הדין למידת הרחמים.¹

לעתים אנו עומדים בפני קושי שנדמה באותו רגע שאי אפשר לצלוח אותו ושעוד רגע ובאו מים עד גרונו ח"ו. תחושה קשה זו היא אחת החוויות הראשונות שעוברים בני ישראל מיד עם צאתם ממצרים. דווקא ברגעי הראשונים כעם אנו עומדים בפני מציאות שהיא על סף הבלתי-אפשרית. בנקודה זאת נותרת אלטרנטיבה יחידה: לזעוק אל ד'. חלק מהותי מהווייתנו כעם, ומזהותנו הלאומית הוא באמירה הבסיסית ביותר: "פה צריך שעם ישראל יאמינו ביי". דווקא במקומות הנמוכים ביותר, הקשים והבלתי אפשריים דבקו דורות רבים באמונה שריבוננו של עולם מלווה אותנו ועתיד להושיע אותנו, גם אם כרגע הישועה אינה נראית באופן הידיעה החזקה, הראייה הבהירה, שהקב"ה

הוא המקור לכול, הוא לבדו עשה, עושה ויעשה לכל המעשים, היא יסוד חשוב מאין כמוהו בחיינו. את היסוד הזה רכשנו דווקא מתוך הקושי – על הים.

גם בחיינו הפרטיים מזמן לנו הקב"ה לעתים מצבים שבהם אנו נדרשים לגשש באפלה ולהאיר את דרכנו באור האמונה. לא לחינם אמרה הגמרא "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף", וכן "וקשין לזווגן כקריעת ים". יש אתגרים שהם ממש כקריעת ים סוף בעינינו, אך כמו שאמר בעל ה"אהבת חיים" למעלה, כשעומדים מול ים סוער צריך להיכנס לתוכו באמונה. רק כאשר נכנס נחשון בן עמינדב למים, במדרגת אמונה גדולה, רק אז התאפשר הנס, נהפכה מידת הדין לרחמים והישועה הגיעה. בסיכום סיפור קריעת הים כותב רבי מנחם מנשה:

וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה, מי שיש לו צרות הרבה, אם קיבלם באהבה ומאמין שהקדוש ברוך הוא אוהבו, כי את אשר יאהב ה' יוכיח ולכן מביא לו ייסורין, יהא בטוח כי אור גדול מוכן לזרוח לו אחריו. היום, כשאין אנו צריכים לבקוע את הים כפשוטו, אנו נדרשים לאותה מידה אשר אפשרה את הנס. אנו נדרשים לאותה אמונה אשר הייתה הראשונה לנסותנו כעם על הים וטבועה בנו מאז כדי לתת לנו כוחות היום, איש איש ו"קריעת ים סוף" האישית שלו.

בתאל בורג

סטודנטית בהתמחויות ליעוץ חינוכי ולאנגלית
ובמכון הגבוה לחינוך ולאמונה

מחנכים באמונה ה"שלוחים" של חב"ד

בועז פולצ'יק

"עליכם לקחת את מפת העולם, לחפש שם מקום שאין בו עדיין שליח ולצאת לשם כדי להפיץ יהדות" (הרבי מלובביץ'). שלוחי הרבי מלובביץ' הם חסידי חב"ד שנשלחו לאלפי נקודות ברחבי העולם כדי לחזק את היהדות והאמונה אצל יהודים הנמצאים במקום ולעודד את לימוד התורה וקיום המצוות. כל אלו מכוונים לזירוז ביאת המשיח ולהכנת העולם לקראת הגאולה. יש כ-4,000 שלוחים המפעילים כ-3,500 מרכזים ומוסדות ברחבי העולם. מתוכם כ-600 שלוחים בישראל.

רעיון השליחות היה קיים בתנועת חב"ד, ולמעשה בתנועת החסידות כולה, עוד מימי היוסדה. השלוחים אז היו שגרירים ניידיים שהיו נוסעים מעיירה לעיירה ומכפר לכפר. הביקור הרשמי נועד לגייס כספים למטרות בוערות, כמו פדיון שבויים של בעל בית מרוח שלא עמד בתשלומיו לפריץ, פרנסת אלמנות ויתומים ומשלוח כסף ליהודים שהיגרו לארץ הקודש. ביקורם של השלוחים בקהילות היהודיות הנידחות היה מעודד רבות את התושבים המקומיים. שגרירים ניידיים אלו היו מכוונים בשם שד"ר (שלוחי דרבנן).

מושג השליחות הייחודי של חב"ד החל על ידי רבי שלום דובער שניאורסון, הרבי החמישי של חב"ד, ששלח שלוחים לגאורגיה, לבוכרה ואף לארצות הברית. המשיך בכך בנו רבי לוי יצחק שניאורסון ששלח את חסידיו כשלוחים נודדים כדי לחזק את היהדות במקומות שחסרו בהם רבנים (ברוסיה הקומוניסטית, בארצות הברית בעיקר בערי השדה ובצפון אפריקה), אך התנופה הגדולה ניתנה על ידי הרבי האחרון המוכר בשם הרבי מלובביץ', רבי מנחם מנדל שניאורסון. הפריצה הגדולה החלה בשנת תשי"ח, השנה שבה החל הרבי לדרוש מהחסידים ללא הרף לצאת לשליחות, כשהסיסמה הייתה "ופרצת". כך במשך השנים מספר השלוחים הלך וגדל.

טעות נפוצה היא לחשוב שמרכז חב"ד העולמי מממן באופן תמידי את פעילות השלוחים. שלוחים רבים אכן מקבלים מימון התחלתי עם בואם אל מקום שליחותם, אך לאחר מכן הם אינם מקבלים מימון מארגוני חב"ד שונים ועליהם לדאוג להכנסות ולתרומות לקיומו של בית חב"ד והפעילות המתקיימת בו.

מדי שנה מתקיים בניו יורק הכינוס העולמי השנתי של שלוחי חב"ד ברחבי העולם. במשך חמישה ימים הם יושבים יחדיו, פוגשים חברים, מחליפים חוויות וטיפים, ושואבים אנרגיה רוחנית מחודשת; הם משתטחים על קברו של מי ששלח אותם – הרבי מלובביץ', ומבקשים ממנו לעורר רחמים ולברכם שיצליחו בשליחות המיוחדת: להגיע לכל יהודי בעולם מתוך אהבה חסרת גבולות.

לעיון נוסף:

- יצחק קראוס, **השביעי: משיחות בדור השביעי של חב"ד**, תל-אביב 2007
- אתר בית חב"ד: http://www.he.chabad.org/library/article_cdo/aid/1028094

¹ הרעיון לכתוב לעיל לקוח מתוך הספר "אהבת חיים", רבי מנחם מנשה.